

TEXT I

JOSEF JEDLIČKA: O ŠVEJKOVI A ŠVEJKOVÁNÍ

1. Když se nám, Čechům, vede jakž takž, jsme náramně nedůtkliví na důstojnost a čest. Občas, když jde do tuhého,
2. umíme se dokonce vypnout k heroismu a rádi se pokládáme za dědice Mistra Jana Husa. Ale když jsou časy zlé,
3. bereme si obvykle za vzor Josefa Švejka. Když občas chceme v záchvatu sebemrškačství říci o sobě něco hodně
4. zlého a krutého, prohlašujeme, že jsme národ švejků. K problematice českého švejkovství však patří, že tento
5. výrok pronášíme s žertovnou blahovůlí, se skrytým zadostiučiněním, ne-li rovnou se zálibou. Přisvojujeme si
6. totiž ochotně jeho pohled na svět. Solidarizujeme se s jeho absurdní interpretací. A protože se v něm poznáváme,
7. nemáme nikdy daleko k tomu se s ním ztotožnit. Náš vztah ke Švejkovi a švejkovství je dvojaký, napjatý,
8. paradoxní – právě takový, jaký má člověk k protikladným silám a sklonům ve vlastním nitru. Už
9. literárněhistoricky je figura Josefa Švejka literární kuriosum. Švejk nevznikl mimo proud a nečas jako třeba
10. Don Quijote. Nebylo také třeba ho objeovat, dovysvětlovat a rehabilitovat jako vysoký literární typ. Švejk je ryzí
11. produkt literární periférie, na sociální periférii působil okamžitě a bezprostředně, tady se ihned ustálila jeho
12. definitivní hodnota, a literární periférii nikdy docela neopustil.

13. Představujeme-li si Cervantesa jako quijotovský typ, Haška si se Švejkem rovnou pleteme. Jako by autor a hrdina
14. byli totožní. Ale nejen to – jako by tato figura vůbec nebyla literární fikce, ale historická osobnost. Necitujeme
15. také: Hašek napsal, že Švejk..., ale říkáme: Švejk udělal, Švejk povídal... Anebo už dočista gnomicky: Švejk říká,
16. Švejk praví... Přiznáváme Švejkovi přinejmenším takový stupeň reality jako kamarádovi z hospody a lidem, o
17. nichž se povídá u piva, které jsme sice nikdy osobně nepoznali, ale o jejichž existenci nepochybuje. Osudy
18. dobrého vojáka Švejka jsou totiž svou souřadnou skladbou, fragmentárností, nesoustavností, množstvím
19. cizorodého materiálu i jazykem ryzí lidové vyprávění se vším, co k němu patří. Je možno je variovat, přidávat k
20. němu i ubírat; je možno je transponovat do jiného materiálu, kresbou, dramatizací apod.; a lze s ním zacházet
21. jako s životním modelem. Jakožto informace se lidové vyprávění vymyká morálnímu soudu, není dobré ani
22. špatné, je právě takové, jaké je – svědčí o skutečnosti i o vypravěči na způsob protokolu.

23. Švejk je především člověk, který chce žít a přežít. Příkládá samé biologické hodnotě života takovou cenu, že
24. nemůže být pochyb o jeho absolutní skepsi vzhledem k nadosobním životním hodnotám. Švejk si ničeho neváží
25. kromě holého života, nejvýš snad ještě toho, co život dělá pohodlnějším, příjemnějším a bezpečnějším. Není mu
26. proto zatěžko platit za přežití jakoukoli cenu. Neváží si lidského díla ani institucí, pramálo mu proto záleží i na
27. tom, jak se sám bude ostatním lidem jevit. Spor o to, je-li Švejk hloupý, nebo chytrý, je zcela od věci.

28. Technika švejkovství pak spočívá v tom, že se svět demaskuje jako lež, přetvářka, absurdní šaškárna. V tom je
29. nesporně manipulace a voluntaristický rys celé koncepce, i když jí skutečnost války vydatně nahrává. Daleko
30. nejvznešenější Švejkův předek, biblický Kazatel, už řekl, že všechno je „marnost nad marnost“ a všechno lidské
31. snažení, že je zbytečné „kvaltování srdce“. A všichni víme, že není těžké zlehčit svévolnou autoritu, odkrýt za
32. teatrální důstojností její ubohý, zbabělý a ustrašený rub, rozeznat za velkými slovy nízké pohnutky a za
33. ušlechtilostí sobectví. Tento rys protimytický a protimystifikační, tento strohý, bezohledný a nepochopitelný
34. neúplatný realismus Švejka je to, co přitahuje právě nás, realisty od národy a lidí, kteří mají stáletou historickou
35. zkušenost s falešnou autoritou, se sentimentální útlocitností a povinnými sebeiluzemi. Protože jsme pak ke
36. všemu ještě byli často ponižováni a odstrkováni, protože jsme se nenarodili se stříbrnou lžičkou v puse a vždycky
37. jsme se museli protloukat mezi silnějšími a tvrdšími, jsme ochotni přistoupit i na švejkovskou nadsázku. Komu
38. z nás, někdy někdo terapeuticky neradil, abychom si představili zlého profesora v podvlíkačkách, abychom
39. překonali strach tím, že si velké nebezpečí učiníme malým a komickým? To právě dělá Švejk a v tom je také
40. negativní stránka a všechno nebezpečí švejkovství a švejkárny – že hlava nehlava strhává všechno do bláta,

41. všemu se vysmívá, všechno snižuje, vším pohrdá a všechno lidské snažení pokládá za „nadstavbu“ nad jediným
42. skutečným a pravým životním smyslem, jimž je holá existence sama o sobě a sama pro sebe.
43. Nezbyvá než konstatovat, že švejkovství a švejkárna se v našem národním podvědomí rodí teprve se Švejkem, že
44. je to produkt nové situace a že se obecným jevem stává teprve mnohem později. Sloveso „švejkovat“ se objevuje
45. teprve na přelomu dvacátých a třicátých let jako výraz vojenské hantýrky, to ještě nejspíš jako nadávka v ústech
46. oficírů a frajtrů. V civilu se začíná švejkovat až za Protektorátu a teprve na jeho sklonku se švejkování a švejkárna
47. stávají uvědomělým postojem.
48. Neboť obliba Švejka a růst švejkování jako společenského postoje je právě v přímém stavu ke krizi. V krizi vzniká
49. a se společenskou krizí roste. Nejen proto, že ve zlých časech má člověk více zapotřebí přemáhat strach a hledat
50. východisko z nebezpečných situací, ale protože krizový stav vzniká tehdy, když instituce neodpovídají
51. skutečnosti, když jsou falešné. Nabízejí tedy švejkování dost materiálu k tomu, co je mu vlastní – k odhalování
52. mystifikace. Vzbuzuje potom ovšem značné podezření, když se komunistický totalitarismus od tohoto postoje
53. nedistancoval, ba když jej – alespoň v zásadě a teoreticky – dokonce uznával a podporoval. Švejkování jako
54. metoda a technika odporu je totiž produktivní jenom v prvním vnějším plánu; ve své podstatě a svých
55. dlouhodobých důsledcích diktatuře vyhovuje. Švejk není jen mazaný chytrák, který vodí své představené za nos.
56. Je zároveň i člověk, kterému už není nic svaté, kterému nic nestojí za riziko, který je za to, že ho vůbec nechají
57. žít, ochoten přistoupit na všechno. Právě takové lidi totalitarismus potřebuje a za tuto výhodu je ochoten i
58. zaplatit tím, že občas přivře oko nad nějakou zlomyslností. Není naše vina, jestliže jsme opravdu do jisté míry
59. národem švejků. Švejkování také není samo o sobě způsob odporu, který by si zasloužil zásadního odsouzení.
60. Ale byla by už naše vina, kdybychom národem švejků chtěli být a zůstat. Ono je přece jenom asi lepší vytvářet
61. své vlastní dějiny, než se cizími dějinami prošvejkovat.

TEXT II

FRANTIŠEK GELLNER

VI

A nový den se hlásil kuropěním.
Na nebi ztrácel se srp měsíce.
Znavena neustálým nočním bděním
zhasiti lampu chtěla sklepnice.

A krčma byla pustá již a prázdná.
Jen v koutě se kdos neměl ke spaní.
V svých očích nejistý měl pohled blázna
a hlavu těžkou klopil do dlaní.

Ten dal si znova nalít ještě jednu.
„Počkej zde, děvče, až se napiju.
Rozum jsem ubil, však se brzy zvednu,
jen ještě co své srdce ubiju.“

Perspektiva

Má milá rozmilá, neplakej!
Život už není jinakěj.

Dnes buďme ještě veseli
na naší bílé posteli!;

Zejtří, co zejtra? Kdožpak ví.
Zejtří si lehneme do rakví.

